

20. Batı grubu ağızlarında hedef hâli

Ali YUMURTACI¹

APA: Yumurtacı, A. (2022). Batı grubu ağızlarında hedef hâli. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 339-351. DOI: 10.29000/rumelide.1192525.

Öz

Anadolu ağızları ile ilgili, günümüze kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, ele aldığı yörenin fonetik hususiyetlerini göstermesi bakımından oldukça değerlidir. Nitekim eskiden sınırlı imkânlarla ulaşım sağlanan Anadolu'nun pek çok bölgesi, bugün ulaşılmaz olmaktan çıkmış, televizyon yayınları ve internet bağlantıları en ücra köşelere yayılmış bunun neticesinde o yöreye ait ağız özellikleri, yazı diline yaklaşılmaya başlamıştır. Bu sebeple yakın gelecekte ağız alanları ile ilgili çalışmalar, günümüze kadar yapılmış olanların verilerinden hareketle ele alınacaktır. Hâl kategorisi de bu ağız çalışmalarının şekil bilgisi bölümünde bizce çok da önem verilmeden ele alınan bir konudur. İncelediğimiz ağız çalışmalarında yer almayan fakat ana fonksiyon bildiren "hedef hâli", bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Dil bilgisi çalışmalarında yönelme/yaklaşma hâli başlığı altında verilen örnekler dikkatle incelenecek olursa, bunların yönelme/yaklaşmadan farklı fonksiyonlar da icra ettiği görülecektir. Batı grubu ağızlarında incelediğimiz "hedef hâli", anlam-işlev odaklı bir yaklaşımla ele alınmış olup fonksiyonları da buna göre belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Hâl kategorisi, hedef hâli, ana fonksiyon, alt fonksiyon.

Target case in western dialects

Abstract

Many studies have been carried out on Anatolian dialects until today. These studies are very valuable in terms of showing the phonetic characteristics of the region they deal with. As a matter of fact, many regions of Anatolia, which used to be accessible with limited means, are no longer inaccessible, television broadcasts and internet connections have spread to the most remote regions, and as a result, the dialect features of that region have begun to approach the standard language. For this reason, studies on dialect areas in the near future will be discussed based on the data of what has been done so far. The case category is also a subject that is considered in the morphology section of these dialect studies without giving much importance. The "target case", which is not included in the dialect studies we examined, but which states the main function, is the subject of this study. If the examples given under the direction/approaching in grammar studies are carefully examined, it will be seen that they also perform different function than direction/approach. The target case, which we examined in Western dialects, meaning-function oriented approach and its functions were determined accordingly.

Key words: Case category, target case, main function, sub function.

¹ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD (Sakarya, Türkiye), ali.yumurtaci@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-6282-2443 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 14.09.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1192525]

Giriş

Hâl kategorisi, Türk dil bilgisi çalışmalarının genelinde çekim ekleri başlığı altında yer almaktadır. Bu çalışmalar içinde hacim bakımından çok az yer kaplayan hâl bölümü bizce arz ettiği önemle ters orantılı olarak ele alınmış, hâl eklerinin ekleşme düzeni gereği cümle ya da "isim + fiil tamlamasıyla verilmesi gereken örnekler sadece bir kelime şeklinde verilmiştir. Dil bilgisi çalışmalarında eklerdeki sınıflama/adlandırma sorunu, bir ekin en çok kullanıldığı fonksiyona göre adlandırılması ve cümledeki anlam unsurlarının dikkate alınmamasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple eklerin farklı fonksiyonları göz ardı edilmektedir. Örneğin Türkçede genellikle +IA ile işaretlenen bir hâlin, dil bilgisi çalışmalarında "vasıta/araç hâli" olarak ele alınması; "*Arkadaşlarla buluştuk.*" cümlesinde "birliktelik" in, "*Bu durumu üzüntüyle karşıladı.*" cümlesinde ise "tarz" ın gözden kaçmasına neden olmaktadır. Buna karşılık vasıta fonksiyonu kendini "*İşe bisikletle giderim.*" cümlesinde göstermektedir. İşte bu cümlelerdeki morfofonetik² benzerlik neticesinde, fonem farkı oluşturan bu eklerin ana fonksiyonda birleştirilmesi sonucu farklı fakat az sayıda "hâl" tespit edilmiştir. Buran, "Anadolu Ağızlarında İsim Çekim Ekleri" adlı doktora çalışmasında bu durumu şöyle açıklar: "*Sayı meselesi gibi, hâl eklerinin isimlendirilişi, terminolojisi konusunda da bir birlik yoktur. Terminolojinin farklılığı zihinlerde farklı kavramları çağrıştırmaktadır. Çoğu zaman hâl eklerine verilen adlar, onun fonksiyonunun sınırlarını belirlemediği gibi, bazen de, bu, hâlin veya hâl ekinin fonksiyonlarını daraltmakta ve kavramın ifade ettiği anlamı sınırlandırmaktadır.*"(1989:24)

Çeşitli çalışmalarda hâl ve hâl ekleri ile ilgili yapılmış tarifler şu şekildedir:

Vardar (2002) hâli, adın tümcedeki işlevini gösteren, biçimsel değişimlerini ya da çekim eklerini belirten dilbilgisi ulamı olarak ifade eder.³

Korkmaz (2003:266) hâli; "Adlar, cümlelerin örgüsünü oluşturan bağlantıyı kurabilmek için, ilişkinin türüne göre çeşitli durumlara girerler. Adların girdikleri bu hâllere ad durumları denir." şeklinde açıklayarak sekiz hâlden söz eder: Yalın durum, ilgi durumu yükleme durumu yönelme durumu bulunma durumu çıkma durumu vasıta durumu eşitlik durumu.

Ercilasun (2007: 51), hâl eklerini "isimlerin birbirleri veya fiiller ile olan ilişkisini kuran ekler" olarak ifade etmiştir.

Ergin (2009:129); hâli, ismin kendi dışında kalan kelimelerle münasebetini ifade eden bir gramer kategorisi olduğunu ifade eder ve dokuz hâl bulunduğunu belirtir.

Gülsevin (2011:16); "hâl ekleri, sık sık kullanılan ve cümlelerin anlamına tesir eden isim çekim ekleridir." der.

Demirci (2017:174) hâli, esasen isimlerle ancak diğer kelime türlerini de bir derecede ilgilendiren bir kategori olarak belirtir ve sekiz hâl sayar.

Turan (2018:104), hâl eklerinin isim ve fiil arasındaki işlevi yüklendiğini belirtir.

² Morfofonetik: Ekleşme dizisinde fonksiyonları karşılayan ses değerleri ve bunların diziliş ilişkisi.

³ Hâl türleri için bkz. Vardar (2002:84)

Hâl konusuna yaklaşımımız doğrultusunda Turan'ın hâl tarifinden hareketle "hâl"in ismin fiil ya da fiilimsiyle arasındaki ilişki ve bu ilişkiyi kuran eklerin de hâl ekleri olduğunu söyleyebiliriz.

Hâl kategorisi, Anadolu ağızları ile ilgili yapılan çalışmalarda da ele alınmış ve yukarıda da belirtildiği gibi örnekler genelde ya belirli fonksiyonlarda ya da fonksiyonun, başlığa uymadığı şekillerde verilmiştir. Bu çalışmaya örnekleri açısından kaynaklık eden lisansüstü çalışmalarda hâl kategorisinin konu edilişi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Çalışmalar	Yalın Hâl	İlgi Hâli	Ayrılma Hâli	Belirtme Hâli	Bulunma Hâli	Yönelme Hâli	Eşitlik Hâli	Yön. Gös. Hâli	Araç Hâli
Emirdar (2019)	x		x	x	x	x	x		x
Aygün (2019)	x		x	x	x	x	x		x
Bilyaz (2019)			x	x	x	x	x	x	x
Çakır (2018)	x		x	x	x	x	x		x
Gök (2018)		x	x	x	x	x	x		x
Yıldızöz (2017)		x	x	x	x	x	x		x
Doğar (2015)		x	x	x	x	x	x		x
Eryiğit (2014)	x		x	x	x	x	x		x
Erdem (2014)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Yapıcı (2013)		x	x	x	x	x	x		x
Aydoğdu (2011)		x	x	x	x	x	x	x	x
Kanaş (2010)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Özden (2009)	x	x	x	x	x	x	x		x
Yavaş (2009)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Günay (2008)		x	x	x	x	x	x		x
Mutlu (2008)		x	x	x	x	x	x		x

Tablo: Örnekleri bakımından çalışmamıza kaynaklık eden lisansüstü çalışmalarda hâl konusunun işlenişi

Tabloda görüldüğü gibi sayısı dokuza kadar çıkan hâl sayısında tüm çalışmalarda ortak olan başlıklar, bazı terimler farklılık gösterse de, "ayrılma, belirtme, bulunma, yönelme, eşitlik ve araç hâli" dir. Ayrıca verilen çalışmalarda hâl örnekleri genellikle kelime şeklinde olup Emirdar (2019), Aygün (2019), Eryiğit (2014), Aydoğdu (2011) ve Mutlu (2008)'da cümle şeklinde verilmiştir. Bilyaz (2019) ve Doğar (2015)'da ise örnekler kelime-cümle karışık olarak verilmiştir.⁴

Çalışma, Batı grubu ağızlarını esas aldığından bu grubu oluşturan ağızlarla ilgili yapılmış olan kitap ve lisansüstü çalışmaların metin bölümleri incelenmiştir. İncelenen kısımlar ayrıca üzerinde çalışmakta

⁴ Doğar'da sadece vasıta ve ilgi hâlleri için örnekler kelime şeklinde olup diğerlerinde cümle olarak bulunmaktadır.

olduğumuz "Anadolu Ağzlarında Hâl Kategorisi" adlı doktora tezinin bazı verilerini de içermektedir. Çalışmamızda Anadolu ağzları için Leyla Karahan (1996)'ın yapmış olduğu sınıflandırma esas alınmıştır. Leyla Karahan'ın; Batı, Doğu ve Kuzeydoğu olmak üzere üç gruba ayırdığı ana ağız gruplarından Batı grubu ağzları şu illeri kapsamaktadır: *Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağzları.*

Hedef Hâli

Hedef hâli müstakil olarak Alyılmaz (1994), Daşdemir (1995), Kara (2001) ve Mert (2002)'nin lisansüstü çalışmalarında yer almaktadır. Bu çalışmalarda "hedef hâli" terimindeki ortak fikir bu fonksiyonun sadece "amaç" bildirmesidir. Türkçe Sözlük'te hedef kelimesinin anlamları şu şekilde verilmektedir:

1. Nişan alınacak yer, nişangâh.
2. Yapılması tasarlanan iş, amaç.
3. Varılacak yer, ulaşılabilecek son nokta.

Çalışmamızda bu hedef hâli kelimesinin tüm anlamlarını ihata edecek şekilde düşünülmüş ve fonksiyonları da buna göre belirlenmiştir. Yani buna göre; bir okun atılacağı yer, sözün iletildiği kişi, gidilecek yer... bir hedeftir.

Batı Grubu Ağzlarında Hedef Hâli

Hedef hâli Batı grubu ağzlarında aşağıdaki morfeylemlerle işaretlenmiştir:

+Ø⁵: Açıklık uyumu ve erime hadisesi sonucu ortaya çıkan bir şekildir. "Amaç" alt fonksiyonunu işaretleyen diğer eklerden sadece morfofonetik olarak farklıdır.

+ä/+A: Batı grubu ağzlarında damak uyumu bakımından güçlüdür. +ä ise ana ağız grubunun birinci alt grubunda kullanılır.

+dAn/+DAn: Batı grubu ağzlarında "bildirme" alt fonksiyonunda kullanılmıştır. Batı grubu ağzlarının genel özelliği olarak damak uyumu sağlamıştır. Ek ünlüsü ise genelde ötümlüdür.

+I: Ölçünlü dilde +A ile karşılanan fonksiyonların bazı durumlarda +I ile karşılanması bu ağzlarda görülen bir durumdur. Batı grubu ağzlarının birinci alt grubunda karakteristik olan bu özellik; "benzetme" fonksiyonunda Balıkesir ve Manisa' da; "bildirme" fonksiyonunda Aydın, Denizli ve Kocaeli-Kandıra'da; "karşı olma" fonksiyonunda, Denizli-Babadag' da, "tâbi olma" fonksiyonunda Aydın'da, "yer" fonksiyonunda ise Aydın ve Bilecik'te kullanılmıştır.

⁵ Damga morfem: Ekleşme dizisinde telaffuz edilmeyen ancak görevi olan unsurdur.

1. Hedef-Amaç**+Ø < +A**

Açıklık uyumu ve erime hadisesi sonucu ortaya çıkmıştır:

şindi aşadan dñjñrlā oturmā gāliyo. (Manisa, 3/5)sāt işde sekizde dokuzda isde'mē gidīyodū. (Zonguldak, 112/1)**+ä/+A**“HaKğı Bāyiñ yeni ālbisāsini ŞaPğasını ver padīşaha ālbisā kāsdircān.” demiş. (Afyon, 39/60; K.Z.)adam hacıa gitmiş. (Antalya-Aksu, 357/150; E.Ş.)urbamız yōdu gülüm üstümüzü örtünmeye yorğanımız yōdu. (Balıkesir, 375/64)oduna mı gitmedim, sırtımañ çırpıya mı gitmedim. (Bilecik, 684/15)bi dā sarıkayādan mı cevizlidān mi bi daa nikaha gāmiş oruya. (İzmir-Ödemiş, 204/15; Ç.A.)su getirmeye gitTim bakTim aradan fiymiş. (Kütahya-Aslanapa, 116/11)buyurun gōnşular filan tekkeyi ziyarete gēdiyo. (Tokat, 312/30)ziyeretine geldiK mi bişiler gōnşırız. (Adıyaman, 232/40; G.E.G.)ğışa da öyle yaparız hazırlık, turşu da yaparız. (Ankara, 152/97)bōn inim gili di otūmeā gidām. (Muğla, 95/1)**2. Hedef-Benzetme****+Ø**dışlığı gelmemiş çıharmış bu altın boncuğu tesbah gibi çekmiye durmuş. (Malatya, 287/40)ula bahdım alaktrik yanar gibi, iki tene göz yandı mağaranın içinde. (Adıyaman, 212/45)arab üzengi bunnara girdi aç gurd gimi. (Kırşehir, 360/195)**+A**bağ nası bi yāyımış susam yāna benzer. (Balıkesir, 464/249)şu daşda oturan çobanıñ gözleri aynı benim ğızımıñ gözleşe benzēyō demiş. (Bilecik, 651/75)daha buna benzer, daha çok çeşitli yemekleğ de yaparız. (Karabük, 163/100)

tābi būdeye beşzer. (Çankırı, 408/20)

o dā yeşil bī_öt şõle öyle başğa ötlara bēnzemī. (Amasya, 85/93)

babama bir parça bēziyor dimiş. (Sivas, 363/61)

+I

sen esgisini beşzer mi yola baK. (Balıkesir, 617/4)

bizim dil baş yiri uımaz. (Manisa, 7/5)

3. Hedef-Bildirme

+A

burıya bildirmemişler, ora bildirmişler. (Antalya-Aksu, 329/128; E.Ş.)

ombirde çıkacan déye, ta unu beşe bildirile. (Bilecik, 555/40)

bubasına déyo, haber yollēyo bi yō ğız. (Isparta-Gönen, 197/57)

işde bi şe dedi gerisini ama kadına haber veryālāmiş. (Kocaeli-Kandıra, 131/1)

anay çok bilü imecileriy türkesini anaya söyle. (Bartın, 142/41; Y.R.)

urıya haber vidük düğünümüz va gel diyi. (Sinop-Boyabat, 221/5)

ni_yapıcıñ dedi çamlıbele bi haber etmenin bir çāresi dedi. (Osmaniye, 493/334)

... tuvua söyledin hālların déyo. (Tokat, 267/30)

bī adam on sene olsa onı tanırım. hırhızlar padişaha derler. (Adıyaman, 152/15; G.E.G.)

çavuş baña dedi ki. (136/11)

ulen nārarsınız len didi bize biliyon mu. (Konya-Cihanbeyli, 99/71; P.G.)

+dAn/+DAn

amcam dedi bobannenden haber_ et, saña ğışda ğıyāmeTde doñāsın. (Bilecik, 604/80)

bunu kóyún içi sormaz da yabandan soralla. (Kastamonu, 738/1; A.E.)

sordular ıhıyardan, ıhıyar dediki: melmeketde Garaduman isminde bir adam var, melmeket ehlisinin hepsini tüketti. (Gaziantep, 218)

sōna bir ğışiden sorduğ o adam bize dīdi ki “aslanım jandarma dāresine varıñ, onnar sevK_ıder sizi” didi. (Nevşehir, 157/20)

+H⁴ğarı dēdi seni bi kelem bir şey söylicen. (Aydın, 763/120)dēcā ki bāni ğādařım: “otuz beş nıre param vā”. (Aydın, 82/30)sabālan paTşahı habā vēmıř. (Denizli, 50/75)ordan onu bōle, ōküzü demiş hot demiş. (Kocaeli-Kandıra, 101/5)**4. Hedef-Dilek**

+A

bi tānesi sizlere ömür. (Antalya-Aksu, 432/29; E.ř.)allah bize de nāsib_etsin üle görmē. (Çanakkale-Lâpseki, 418/115)

ğızım allaha āmānāt ikisini gelin ettik. (Denizli-Babadağ, 71/18; K.I.)

mefāt etdi tabi sizlere ömür. (Tokat, 373/4)hayırlı nāsipler, hayırlı ğismetler vir yavrularıma yā rabbı. (Ankara, 157/45)

+H

sağol seni di çok ömürlē vēsin_allah yavrum. (Aydın, 618/70; Y.A.İ.)**5. Hedef-İzafe, Yakıştırma**

+A

en son nefer derlēmıř şeye, biz er deyoş yā. una nefer derlēmıř. (Bilecik, 490/5)iāzım_olan ācı yapar gelıřıñ buriya, yatı derler_una, yatıynan ğıTdi derler āç biçmeye. (Balıkesir, 402/289)herkeziñ burnuna koğar çilesi buna derler ayrılın yarası. (Çankırı, 291/55)hırhızlıñ yapmayana gorğah_derlermiş. (Malatya, 275/1, 40)işte bēyle. ocak ayına evelden zemheri derlerdi. (Sivas, 321/14)esgiden Giledis diller_idin koyümüzün adına. (Nevşehir, 137/5)**6. Hedef-Karşı Olma**

+A

aykırı gidene, ğarşı çıkTım. (Denizli-Babadağ, 125/8; K.I.)

bu adamın anası buvası geline düşman oluyo. (Isparta-Gönen, 177/160)

bizim kö direnmiş düşmanlara gâşı. (Kütahya-Aslanapa, 105/52)

şimdi incili padışaha gâşı bi suç işlemiş. (Kütahya-Aslanapa, 113/68)

ğarşımıza çıkmayın ağdeniz dalgaları yolumuzu bekliyor tek parça anavatan. (Mersin-Anamur, 205/44)

bu koy hêr şeye ğarşı. (Mersin-Anamur, 270/10)

adananın vâliye ğarşı gelmişler. (Osmaniye, 778/4)

+I

yamık⁶lığa ğarşı gelirdim, dürüstlüğü değil. (Denizli-Babadağ, 125/10; K.I.)

"kendiinden üsTünü ğarşı mı gelin." dedi. (Denizli-Babadağ, 125-16; K.I.)

7. Hedef-Meyletme

+A

yā äydi göüllü bu bize, dedi. (Antalya-Aksu, 346/21; E.Ş.)

onuñ için, polisliğe çok meraklıydı. (Denizli-Babadağ, 58/2; K.I.)

o ona aşıkTı, o ona aşıkTı. (Denizli-Babadağ, 156/14; K.I.)

Gur'ana çok meraklıyım emme, unuttum. (Kocaeli-Kandıra, 102/10)

sesimi duysun da baña aşık olsun deyi ezan okurdum. (Mersin-Anamur, 201/61)

ne yapacağım bañdım ki avcılığa merak sardım. (Adıyaman, 209/20; G.E.G)

8. Hedef-Tâbi Olma

+A

birbirini şurda bi köy var ceennemdere sındırığıya bālı. (Balıkesir,425/62; M.H.K.)

saib çıkılmayan bi yerde pirlük makamına tâbi olamas. (Balıkesir, 468/65; M.H.K.)

dünyeye geliken sünnet oluyun diyu, muammede gül oluyun diyu. (Balıkesir, 379/179; M.H.K.)

burası vezirana bālı olum. (Bilecik, 689/1)

bizim hindi iyi kötü ölüle deli sābına bālıdır. (Burdur-Göhlhisar, 234/125)

⁶ Kanaç'ın çalışmasında bu ses bilgisayar ortamına, muhtemelen yanlışlıkla, "g" olarak geçmiştir. Çalışmanın işaretler bölümünde "g" bulunmamaktadır KELimedden hareketle bu ses "k" olarak alınmıştır.

ğonşuda ğızlā dururken kimlere boyun eymeli. (Bartın, 154/79; Y.R.)

ondan sōna ğayrın mūlāzım ğocaya anamı vāduruvedile. (Kastamonu, 611/60; A.E.)

ondan sona seni Şeye uzun hasan'a vercin deye. (Kastamonu, 613/90; A.E.)

bilmem nēydi ğızın adı būlmem ne ğızım da kime ēmānet. (Amasya, 258/30; S.E.)

bize vėrdirmėdiler sarıvelller ğaraman iline baĝlı onnar verdirmedi. (Mersin-Anamur, 270/14)

ĝırĝ dene çetē de ona baĝlı kōroĝlı. (Adıyaman, 191/115; G.E.G.)

+I⁴

būdan taşımalı İsabeyliyi ğitdilā. nāzillēyi baĝlı. (Aydın, 533/40; Y.A.İ.)

bu çaydan bārāsi aydın ğaracasuyū baĝlı. (Aydın, 716/35; Y.A.İ.)

oru ōdemiři bālı. (Aydın, 523/210; Y.A.İ.)

9. Hedef-Yer

+A

beş altı ĝonşulā bayā fasille yapıdılā řu dere boyuna. (Bilecik, 794/15)

ĝarřıda bi yaylıya varıP geliyo. (Isparta-Gōnen, 192/58)

urdan dē izmire geldim. (Kūtahya-Aslanapa, 97/56)

o doĝuma basmasını doĝuyēken, ĝuřaĝ doĝuyēken ben ısdambul'a gitdim adamınan. (Kastamonu, 860/15; A.E.)

řēere dōndū řimdi. (Amasya, 172/21; S.E.)

sōņa adıyamana geldik öyle uğraşıyor. (Adıyaman, 261/1; G.E.G.)

+I

hī orayī mı ğitceş? (Aydın, 695/50; Y.A.İ.)

ĝaçıĶ giddden sōna bi de anasī evini dōnūp ĝāmā yüzü mū olur onuĝ ĝāri. (Aydın, 523/190; Y.A.İ.)

tarleyī ğitTik. (Aydın, 681/30; Y.A.İ.)

ucunda bařındaĝı olannā da bārāz dōnūyo, burayī geliP de bunnara doĝanmasın dēyeleKden. (Bilecik, 486/30)

yonan burayī ilk ğeldī zamanda yōrūk ĝarlılarında bař parası derlē, gelin olan ğıza altından ğümüşden. (Bilecik, 487/40)

burayī gelir pazar. ğitdik dedeynen bi kere. (Bilecik, 498/45)

9.1. Hedef-Yer/Makam

+A

kaç ğez vādık devilet ğapısına emme yok. (Kütahya-Aslanapa, 112/18)

böyünü ğuccünü hörmet_étmiyeñ kimse allāñ huzuruna iflazınan gider diyö iflazınan. (Amasya, 403/40; S.E.)

padişahın huzurına getirirler. (Adıyaman, 153/35; G.E.G.)

+I

hindi ordâ neysâ vādık biz mamileyi. (İzmir-Ödemiş, 204/15; Ç.A.)

9.2. Hedef-Yer/Tatbik Yeri

+A

başKa bi şeç basmayrız biz. bidâna basarıS. (Antalya-Aksu, 362/42; E.Ş.)

duzulu balâ gömeşli balı bi yapışdırdım orıye, adovü. (Burdur-Göhlisar, 328/389)

böle üsTüne daş basdıriz içindeki ğaynâ. (Isparta-Gönen, 173/49)

sōna ısıcak suya, ilyana otutturuduk. ilyanda yımşardı. (Kastamonu, 772/5; A.E.)

adamlar geldi ğoluma mı yapışTı. (Mersin-Anamur, 217/84)

bī tēne adam geldiğinden yahasına yapışır. (Adıyaman, 133/25; G.E.G.)

sizler bilmessiñiz sap palazı dinirdi, deve de deve, deveye yükledirdik. (Konya Ereğli/Belkaya, 159/61)

başımıza dağarıñ, āşamadan başımızda, sormanğ bizi. (Nevşehir, 147/10)

9.3. Hedef-Yer/Yönelme

+Ø

ğadılarıy ordan üzüm asmasından geri döndüm, ağliyorum. (Kocaeli-Kandıra, 101/10)

geri döner dönmez ben de geldim ğezeye. (Adıyaman, 231/25; G.E.G.)

o da arğama galdırdı geri döndüm birbirine ses selem yok. (Mersin-Anamur, 202/76)

+A

yan taraFında da olan taraFından, böle ğibleye döndürülē. (Isparta-Gönen, 211/76)

annem burda yalnız kaldı için geriye döndük. (İzmir-Ödemiş, 258/1; Ç.A.)

besmeyleyle çıktım yola selam verdim saa sola. (Kastamonu, 484/85; A.E.)

araş'dan geleken döndüğüz demek o tarafa şarı. (Kastamonu, 768/105; A.E.)

sühire yöneldi, oğuma çöaı. (Amasya, 131/159; S.E.)

onun ayak tarafına doğruya doğru çevirirlerdi. (Mersin-Anamur, 162/7)

Sonuç

Yaptığımız çalışmada ulaştığımız sonuçlar şu şekildedir:

1. Dil bilgisi çalışmalarında hâl konusunun işlenişi birbirine çok benzerlik göstermektedir. Ekleşmede morfofonetik benzerlikler için fonemik farklar göz ardı edilmiş, hâl ile ilgili olarak, +A'nın eklendiği her isim için yönelme/yaklaşma; +DAn'ın eklendiği her isim için ise ayrılma/uzaklaşma terimleri kullanılmıştır.
2. İncelediğimiz çalışmaların hâl bölümünde en az yedi en çok dokuz hâl belirtilmiş ve bunların bazıları cümle bazıları da kelime örnekleriyle verilmiştir.
3. Hâl ekleri, isim ve fiil/filimsi arasındaki ilişkiyi kurduğundan ve bunda fiilin/filimsinin anlam özelliği önemli olduğundan, verilen örnekler bir cümle, en azından bir isim fiil tamlaması şeklinde olmalıdır.
4. Hâl kategorisindeki birçok ana fonksiyondan biri "hedef hâli"dir. Hedef, keilmenin Türkçe sözlükteki her anlamını içine alacak şekilde düşünülmüş ve terim bu şekilde belirlenmiştir. "Hedef hâli" isim fiil ilişkisi içinde birçok anlam ifade eder ve bu anlamların her biri onun alt fonksiyonlarını oluşturur. Bir iletinin gittiği yer ana fonksiyonda hedef ise isim ve fiil arasındaki "bildirme" ilişkisi de onun alt fonksiyonudur. Aynı şekilde gidilecek yer bir "hedef" olup gidilecek "yer" bir alt fonksiyon, bu yer ilişkisini oluşturan isim ve fiil arasındaki "kat/makam/huzur" anlamı da "yer" in bir alt fonksiyonudur.
5. Buna göre çalışmada "hedef hâli" için "amaç, benzetme, bildirme, dilek, izafe/yakıştırma, karşı olma, meyletme, tâbi olma ve yer olmak üzere dokuz alt fonksiyon tespit edilmiştir. Ayrıca yer alt fonksiyonuna bağlı "makam, tatbik yeri ve yönelme" olmak üzere üç alt fonksiyon tespit edilmiştir.

Fonksiyonları oluşturan isim fiil tamlaması ya da cümleye dikkat edildiğinde fiilin ve cümledeki yardımcı unsurların işlev belirlemede önemli olduğu görülmektedir. Bu bakımdan örneğin "hedef hâli" nin "bildirme" alt fonksiyonunda "söyle-, sor-, haber ver-; "yönelme" alt fonksiyonunda da "sağa, sola, dön-" gibi kelimeler bulunmaktadır. "Yönelme" fonksiyonu bir yöne doğru gitme değil de yönünü değiştirme olarak ele alınmıştır.

Kaynakça

- Acar, E. (2012). Kastamonu ve Yöresi Ağızları. Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Edirne.
- Akca, H. (2012). Ankara İli Ağızları. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Akgül, Z. (2019). Sinop ilinin Boyabat İlçesi Ağızı. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Konya.
- Aydoğdu, Ö. (2011). Çankırı İli ve Yöresi Ağızları. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elâzığ.
- Aygün, T. (2019). Gönen Ağızı (İnceleme-Metin-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Bilyaz, B. (2019). Kocaeli Kandıra Ağızı. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Balıkesir.

- Buran, A. (1989). Anadolu Ağzlarında İsim Çekim Ekleri. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Caferoğlu, A. (1995). Güney Doğu illerimiz Ağzlarından Toplamalar (Malatya, Elâzığ, Tunceli, Gaziantep ve Maraş Vilayetleri Ağzları). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 107.
- Çakır, A. (2018). İzmir ili Ödemiş-Kiraz-Beydağ İlçesi Ağzları (Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük). Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Lehçeleri Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Demir, N. (2006). Tokat İli ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, N.; Şen, Ü. (2006); Sivas İli ve Yöresi Ağzları (Etnik Yapı-Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demirci, K. (2017). Türkoloji İçin Dilbilim Konular, Kavramlar, Teoriler (4. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Doğar, B. (2015). Lâpseki ve Yöresi Ağzları (İnceleme, Metin, Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Aydın.
- Emirdar, Ş. (2019). Aksu Ağzı. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Ercilasun, A. B. (2007). Türk Lehçeleri Grameri. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eren, E. (1997). Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağzları. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 686.
- Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Erdem, G. (2014). Anamur ve Yöresi Ağzları. Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kayseri.
- Eryiğit, Celal (2014). Gölhisar Ağzı (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Gök, M. (2018). Osmaniye İli Ağzları ve Söz Varlığı (İnceleme-Metin-Sözlük). Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Kayseri.
- Gülsevin, G. (2011). Eski Anadolu Türkçesinde Ekler (3. bs.). Ankara: TDK Yayınları.
- Günay, E. G. (2008). Adıyaman-Merkez, Kâhta, Gerger, Samsat Yöresi Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ana Bilim Dalı, Elâzığ.
- Günşen, A. (2000). Kırşehir ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 745.
- Kanaç, I. (2010). Denizli'nin Babadağ İlçesi Ağzı. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Denizli.
- Korkmaz, Z. (1994). Güney-Batı Anadolu Ağzları. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 583.
- Korkmaz, Z. (2003). Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 827.
- Mutlu, H. K. (2008). Balıkesir İli Ağzları (İnceleme- Metinler- Sözlük- İndeks). Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1994). Nevşehir ve Yöresi Ağzları. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 582.
- Özden, M. (2009). Bilecik İli Ağız İncelemesi. Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Edirne.

- Polat, G. (2019). Cihanbeyli Ağızları. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Konya.
- Silahşör, E. (2011), Amasya Merkez Ağızı. Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzincan.
- Turan, Z. (2018). Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları. *Türkbilig*, (35), 97-110. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/52835/697942>.
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yapıcı, A. İ. (2013). Aydın ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Doktora Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Muğla.
- Yavaş, Ö. (2009). Kütahya Aslanapa ve Yöresi Ağızı. Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ana Bilim Dalı, Kütahya.
- Yıldızöz, R. (2017). Bartın Merkez İlçe ve Köyleri Ağızı (İnceleme-Metinler-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Bartın.